

KENDŐZETLENÜL. A MOTÍVUMOK VILÁGÁN TÚL KEZDŐDŐ NÉPTÁNCRÓL

Gordos Anna, néptánc- és néprajz szakos tanár

Absztrakt

A kendő a néptáncoktatásban egy kevésbé gyakran használt módszertani eszköz, holott ennek a tárgynak a magyar néptáncgyományban és a paraszti életforma egészében is fontos szerepe volt. A tanulmány bemutatja a kendő tradicionális, táncbeli megjelenési formáit, az eszköz használati módjainak szimbolikus jelentésrétegeit, különös tekintettel a lakodalmi párválasztó témájú táncokra. Ezekben a játékos párcserélőkben kitüntetett szerepe van a kendőnek mind az improvizáció sajátos megvalósulása, mind a partnerek közötti egyenrangú szerep kialakulásának a szempontjából. Ezek a szerkezeti és tartalmi konklúziók a táncoktatás folyamatában is kamatoztathatók: a kendő módszertani eszközként segíti a kapcsolatteremtést, a partnerek közötti dinamikai működés érzékeltetését és a tánc érzelmi aspektusának átélését. A tanulmányt egy 12 játékos feladatból álló Kendős játéktár zárja, amely a gyakorló táncoktatók számára nyújt ötleteket a kendő néptáncoktatásban lehetséges felhasználásához.

Kulcsszavak: kendő, néptánc, módszer

A Magyar Táncművészeti Egyetemen írt szakdolgozatom keretében (Pusztáné Gordos, 2019)¹ kezdtem el foglalkozni azzal, hogy a kendő mennyire mellőzött, ugyanakkor milyen sokrétű fejlesztési lehetőséget biztosító eszköz az egyéb, mozgástanulást segítő, általánosan használt² segédeszközök (bot, babzsák, ugrókötel, karika stb.) mellett (Pusztáné, 2019). A kendő megjelenése változatos volt a paraszti kultúrában: hétköznapi használati tárgyként, rituális eszközként valamint játék- és táncesközként egyaránt előfordult. Az alábbiakban a kendőnek a tánc és a játék szempontjából lényegesebb, eredeti használati módjait mutatom be, és a mai, pedagógiai célzatú alkalmazási lehetőségeire is igyekszem példát hozni.

.....
¹ A kendőnek a táncos-játékos mozgásfejlesztésben megmutatkozó előnyeit és a tárgy folklorisztikai hátterét konferencián is bemutathattam (Gordos, 2020).

² Ez elsősorban Lévai Péter néptáncmódszertani elgondolásainak köszönhető, melyek néptáncpedagógusok sorának szemléletét formálták az utánzásra alapuló táncoktatás felől indulva az egyéni táncalkotásra ösztönzés irányába (Lévai 2015, 2019; Pignitzkyné Lugos & Lévai, 2014).

1. KENDŐ A TÁNCBAN

A kendő egy olyan, a mozgásfejlesztésben és a táncitanításban használható eszköz, amely a néphagyományban is előfordult táncszerszökegként. A magyar táncok, táncípusok közül elsősorban az alábbiakban van szerepe a kendőnek:

1. *Seprútánc/takáctánc*, amelyben a kendőt (sapkát, süveget) a lábak alatt kapkodják át egyik kézből a másikba, a szövőszék vetélőjének mozgását imitálva (Martin & Pesovár, 1998, p. 553).³ Nemcsak férfiak, hanem alkalomhoz kötöten nők is táncolták (Lugossy, 1956, p. 493).
2. *Forgós-forgató páros táncok*, amelyekben (pl. vajdaszentiványi sebes forduló) a kendő használata a nő váltakozó irányú kar alatti kiforgatását technikailag segíti.
3. *Csárdások*, amelyekben a kendő használatának nem funkcionális, hanem inkább gesztuskiemelő, figyelemfelhívó, esztétikai szerepe lehet (pl. a kézben tartott keszkenő tánc közbeni mozgása, lobogtatása, magasba emelése).
4. *Szlavóniai leánytánc*, amelyben a lánc- és körformában való összekapaszkodás, a bújó-vonuló forma kendő segítségével jön létre a női – alkalmanként a női és férfi – táncosok között (Martin, 1979, p. 44).
5. *Bene Vendel tánca*, amely olyan szertartásos kötődésű halottas tánc, ahol a halottat játszó férfit női partnere kendővel legyezgeti, törölgeti, próbálván életre kelteni őt a közös táncban (Pesovár E. & Pesovár F., 1990, p. 273).

A felsorolt táncok közül többnek rituális funkciója van. A szlavóniai leánytánc például a nagybőjti táncvilághoz kapcsolódik, és az egykori lánckörtáncok rituális funkciójának emléke él benne (Felföldi, 1987, p. 216). A Bene Vendel tánca élet és halál körforgásának, az újjászületésnek és az ókori eredetű *memento mori* témának a táncos-dramatikus ábrázolása (Pesovár E., 1977, p. 253). A rituális funkció azonban – éppen a kendő táncbeli szerepéből következően – az elsősorban szórakozó/szórakoztató funkciójú táncok háttérben is felsejlik,⁴ ha a néptáncra nemcsak a mozgásszerkezete, hanem társadalmi-történelmi beágyazottságának szélesebb horizontjából tekintünk. Ehhez a horizontváltáshoz hozzá tud segíteni azoknak a táncoknak a vizsgálata, amelyekben szimbolikus jelentéstartalmakat is hordozó táncszerszökeg szerepel.

A kendő önmagában is egy olyan eszköz, amely az archaikus kultúrákban számos hétköznapi használati módja mellett (különböző méretű viseletdarabok, lakástextíliák, konyhai- és takarító munkaeszközök) funkcióként eltérő nagyságú rituális tárgyként is használatban volt (pl. szerelmi ajándék, jegykendő, lakodalmi jelvény, menyecskekendő, asszonyavatási kendő, kenyértakaró kendő, halotti lepel).⁵ A ken-

³ A legáltalánosabban ismert változata a mezőföldi *Sudridom* (Ft. 819.13, lejegyzés: Fügedi & Vavrincez, 2013, pp. 240–241).

⁴ A páros táncokban előforduló kendővel történő összekapaszkodás összefüggésben lehet a kendővel való táncba húzás régi szokásával (Martin, 1971, p. 747). A csalogatás közben magasra emelt kendő szimbolikus jelentésrétegei időben messzire, és bizonyos archaikus rítuscselekvések világába vezetnek vissza. Gondoljunk csak a középkor kendőikkel, szalagokkal, fátylakkal történő, reprezentatív kapcsolatteremtési módjaira, vagy a középkori zászlókultusz formális szokásrendszerére (Huizinga, 1938, p. 47).

⁵ A kendő használati módjaihoz kapcsolható szimbolikus jelentéstartalmakat szakdolgozatom keretében részletesen elemeztem (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 34–42).

dő szimbolikus jelentéstartalmának rétegzettségé⁶ táru fel ebben a széleskörű, hagyományos tárgyhasználatban, és ezen keresztül megmutatkozik az eszköz tradicionálisan feminin jellege⁷ (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 34–42). Erre utal az is, hogy a lakodalom rítusában kiemelkedően fontos szerepe van a kendőnek (menyasszonyi fátyol, újasszony fejének kendővel való bekötése, kendővel letakart álmenyasszonyok, jegyajándék, a kendő mint jelvény stb.) (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 35–36).

Ezek alapján érthető, hogy a kendő az úgynevezett *lakodalmi párválasztó témájú táncok*⁸ fontos kelléke is⁹ volt. A Pesovár Ferenc által *játékos párcserélőknek* (Pesovár F., 1995, p. 26) nevezett tánc lényege az, hogy a választott partnernek el kell kapnia az őt választó táncos által lobogtatott kendőt, s ha ez a választott partnernek sikerül, a következőkben ő választhat magának új párt (Lugossy, 1956, pp. 465–466).¹⁰ Ezekben a párválasztó táncokban nem különül el élesen egymástól játék és tánc:¹¹ maga a játékos párválasztás kerül a tánc középpontjába, amely gyakran kendő segítségével történik. A tánc párválasztással kezdődik, majd csalogatás formájában zajlik a tánc fő része, ezt követően csattanószerűen, váratlanul történik a kendő elkapása, amelyet – opcionálisan – rövid, gyorsabb tempójú páros forgás és/vagy csók követhet.¹²

A tánc szerkezeti képlete egyszerűsítve:

1. párválasztás – 2. csalogatás – 3. kendő elkapása – (4. páros forgás/csók)

A csalogató fő rész lehetőséget teremt a táncpartnerek számára, hogy minimális motívumtáncolással egy széles skálán mozgó dinamikai és tér improvizációt valósítsanak meg. Ennek létrejöttében a kendőnek kulcsszerepe van, mert a kendő szabad végének mozgása ad lehetőséget a tér betáncolására és a mozdulatok improvizatív, szituatív megszületésére, s magának a csalogató formai elemnek a létrejöttére. A csalogató központi szerepe összefüggésben van a női játéktér határainak kitolódásával.¹³ Olyan táncalkotás valósul meg a páros viszonyon belül, amelyben a táncmotívumoknak (leggyakrabban egyszerű háromugrók) másodlagos szerepe van a tánc dinamikai és térbeli változásaihoz képest, s ennek hatására, valamint a folytonos

⁶ A kendő mint reprezentatív társadalmi jelként funkcionáló szimbólum néhány fontosabb jelentésrétege: 'elhatárolás a régi állapottól', 'ünnepélyesség', 'kapcsolatba lépni valamivel, ami korábban tilos', 'óvás, védelem' (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 34–38).

⁷ Az átmeneti rítusokban is megfigyelhető ez a „nőközpontúság”: az újszülött gondozásához és a köré szerveződő rítusok éltetéséhez ugyanúgy a nők járulnak hozzá, mint ahogy a halott mosdatásához, síratásához. Ahogyan Gazda Klára írja: „A *(fejrevaló és törülköző) kendő minden átmeneti rítusnak tartozéka.*” (Gazda, 2017, p. 119)

⁸ A Magyar Népzene Tára III./B Lakodalom kötete 11 db lakodalmi párválasztó témájú táncot közöl (Lugossy, 1956).

⁹ Ugyanennek a táncnak a történeti formáit ismerjük párnával is (Pesovár F. & Maácz, 1981, pp. 194–195; *párnás tánc*)

¹⁰ A kendőt nemcsak lobogtatni lehet, hanem a talaj közelében mozgatni is. Ebben az esetben a választott partnernek táncolás közben rá kell tudni ugrania a kendőre (Lugossy, 1956, pp. 468–469 / 66–68. sz. tánc). A lakodalmi témájú párválasztó táncok legegyszerűbb formája az, amikor a kendővel való érintéssel, suhintással történik a párválasztás (Lugossy, 1956, pp. 466–467 / 62–65. sz. tánc).

¹¹ Erre utal az is, hogy nemcsak lakodalmi táncként, hanem párválasztó játékként is megőrződött ennek a táncnak a dramaturgiai váza.

¹² Például a kunszentmiklósi páros sapkatánc: Gönyey (gyűjt.), NM FILM 074, 00:16-00:35; lakodalmi párválasztó témájú tánc: Lugossy, 1956, pp. 465–466 / 60–61. sz. tánc.

¹³ „...a csalogatás elsősorban a nő egyik jellemző tulajdonságjegye (Ratkó, 2001, p. 273).”

pár- és szerepcserék következtében egyenrangú szerep alakul ki a táncon belül férfi és női táncos között.¹⁴

2. KENDŐ A TÁNCTANÍTÁSBAN

Foglalkozásvezetői tapasztalataim szerint a mai gyerekek számára nehezen befogadható az az alá-fölérendeltségen alapuló táncbeli partnerkapcsolat, amely a magyar néptáncok hagyományos szakmai értelmezésének alapja, kiindulópontja. A mai gyerekek eleve messzebről indulnak a társas kapcsolatteremtés, az egymásra figyelés vonatkozásában. Ha azonban egyenrangúbb partneri viszonyban próbáljuk modellezni a táncbeli szerepeket, distanciát tartva egyfelől a társadalmi nemi szerepektől, másfelől a számukra elrettentő és nehéznek bizonyuló motívumtáncolástól, akkor eredményesebben tudjuk közelíteni a mai gyerekeket a számukra egyre idegenebbnek tűnő népi kultúra és a néptánc világa felé. Meglátásom szerint szükség van erre a szempontváltásra ahhoz, hogy a fogyasztói társadalom és a néptáncaink formavilágában leképeződő paraszti (feudális) társadalom szemlélete közötti szakadék áthidalható legyen, és ezáltal a 21. században is közvetíthetővé válhasson a táncfolklórban rejlő érték és tudás.

Ebben a folyamatban a kendő mint tánc- és játékeszköz sokat tud segíteni, mert

- használata egyenrangúbb partneri viszonyt modellez (7. és 9. sz. játék)
- alkalmazásával oldhatók a társas kapcsolatteremtés nehézségei (3. sz. játék)
- segítségével kibontakoztatható a tánc interperszonális kapcsolatokban megmutatókozó érzelmi aspektusa (5. és 11. sz. játék)
- a kendős játékokban, táncokban láthatóvá válik a partnerek közötti dinamikai működés (2. és 9. sz. játék)
- puhasága, flexibilitása révén a magasabb fokú rivalizálással, küzdelemmel jellemezhető játékok is befogadhatóbbá válnak a tanulók számára, ezért agressziót levezető hatása jelentős (4. sz. játék).

A játéktárban szereplő kendős játékpéldák alapján látható, hogy a kendő egy **dinamikus közvetítőeszköz**: más tánceszközökhöz (pl. bothoz) képest – anyagából fakadóan – flexibilis, formálható tárgy, ezért határozottabb formát partnerek közötti (vagy a partner és a talaj közötti) kapcsolatban tud fölvenni. Dinamikus eszköznek tekinthető a kendő azért is, mert használata során nemcsak a test mozgásából, hanem az eszköznek a mozgatásából fakadnak dinamikai lehetőségek. Közvetítő eszköznek pedig azért tartom a kendőt, mert átmeneti tárgyként (Winnicott, 1999) használata képes érzelmeket és ösztönöket megjeleníteni, felszínre hozni. A kendő – összefüggésben kevésbé formatartó jellegével – terjedelmében is óvó-elhatároló funkciót indukál, határokat jelöl ki és összeköttetést teremt különböző jelenléti síkok között (fantázia – valóság, szubjektum – külvilág stb.).

A kendő ugyanakkor **organikus tánceszköz** is: a kendőhasználat különböző módjai (pl. páros összekapaszkodás kendő segítségével, kendővel való megsuhin-

.....
¹⁴ A tánc történeti források alapján elképzelhető, hogy a korábbi évszázadokban léteztek olyan táncok (ugrások, hajdútánc) amelyekben a nőknek szabadabb mozgástere és szélesebb körű táncalkotó szerepe lehetett (Pusztáné, 2019, pp. 10–11).

tás, letakarás)¹⁵ a hozzájuk kapcsolódó szimbolikus jelentésmezőnek más-más szegmensét (óvó-védő tartalom, beavatás, küzdelem, tisztaság, titok védelmezése stb.) aktiválják. Ez azért fontos, mert ezek aktiválódása közvetlen kapcsolatban van a mozgás kiváltotta érzelmek felszínre kerülésével is. Organikus tánceszköz a kendő abban az értelemben is, hogy használatának különböző módjai a mikrostruktúra szintjén számos tánc- és játékváltozatot eredményeznek.¹⁶

A kendő mint eszköz – textúrája, kiterjedése, alaktalansága, súlytalansága révén – korlátozottan alkalmazható a mozgáslüktetés érzékeltetésére (1. és 8. sz. játék). A másik oldalról viszont éppen ezek a tulajdonságai teszik alkalmassá a kendőt arra, hogy mozgások időbeli lefolyását (6. sz. játék) és dinamikai kivitelezését érzékeltesse, vizualizálja (9. sz. játék).

A kendő használata széles körű volt a hagyományos népi gyerekjátékok világában is. Szinte az összes játéktípusban találunk példákat a kendő alkalmazására (pl. szembekötős fogók, *Tűzet viszek...* típusú körfogócska; *Húzd meg – ereszd meg...* (szellemi ügyességi játék); *Csúszda* néven ismert rejtő-keresők; a zálogkiváltás játéka).¹⁷ Ezek mozgás- és szabálybeli sokszínűsége azt mutatja, hogy a kendőben rejlő játéklehetőségek tradicionálisan is rendkívül változatosak voltak.

A kendő pedagógiai alkalmazásában – az eredeti játékok és táncok kendőhasználati módjainak alapján – olyan játékos feladatok is létrehozhatók, amelyek akár már a magasabb szintű motívumtáncolás világába segítenek eljutni (10. és 12. sz. játék). A kendő a tánctanulásnak ezen a szintjén is sikeresen bevethető tánceszköz.

3. KONKLÚZIÓ

Ahhoz, hogy a táncot megszerethessék a mai gyerekek, szükség van arra, hogy a tánctanításra ne csak technikai fejlesztő folyamatként tekintsünk. Szükséges annak újraértelmezése, hogy mi is a tánc. Ez viszont azt is magával vonja, hogy a tánctanítás cél- és feladatrendszerét is érdemes átgondolni.

A néptánc eredeti funkciója a szórakozás. Tapasztalataim szerint a 21. században egy nagyon komoly szakmai kihívás az, hogy rávezessük a gyerekeket a társakkal és az önmagukban való értelmes szórakozásra, vagyis önmaguk motiválásának képességére. Ehhez ugyanis a fogyasztói társadalom ingerdömpingje közepette elég rögzös út vezet. A másik probléma az, hogy a mai gyerekek számára a szórakozás fogalmába – ellentétben a paraszti kultúrával, ahol a tánc jelentette magát a szórakozást – nem tartozik bele a táncolás. A mai gyerekeknek már teljesen más elgondolásuk van arról, hogy mi a szórakozás, és ez számukra egyértelműen a játék fogalmával

¹⁵ A táncokra jellemző kendőkezelési módok kiegészülnek a népi gyerekjátékokban található kendőhasználati módokkal. A kettő együtt kirajzolja a kendő széles körű mozgáskáláját, amit szakdolgozatomban részletesen bemutattam és táblázatos formában is összefoglaltam (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 22–33, 58–71).

¹⁶ Más karaktere van például a párválasztó témájú lakodalmi táncoknak attól függően, hogy a kendőt milyen magassági fokban lengeti a párt választó táncos: ha a talaj közelében, akkor rá kell ugrania a partnernek a kendőre, ha pedig magasabban, akkor el kell kapni az eszközt. Ezek a különbségek sokszor nem eredményeznek új variánst, de a mikrostruktúra szintjén megfigyelhető, hogy a változatos kendőhasználat révén a formák gazdagsága rajzolódik ki a táncokban, még inkább a népi gyerekjátékokban (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 58–62).

¹⁷ A magyar népi gyerekjátékokban található kendőhasználati módokat szakdolgozatom erről szóló fejezetében részletesen bemutattam (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 22–33).

van fedésben. Érdemes tehát játékosítani a táncot és a tánc tanulást, hasonlóképpen ahhoz, ahogyan a lakodalmi témájú párválasztó táncokban eredetileg is elmosódik játék és tánc határa. Ehhez a játékosításhoz a kendő mint táncszköz nagy segítséget tud nyújtani.

Ha a fent bemutatott perspektívából tekintünk a táncra, kirajzolódik egy olyan néptánc tanítás lehetősége, amelynek a mozdulat- és motívumtáncolás¹⁸ része, de nem kizárólagos feltétele. Ebben a játékosított, ezáltal az érzelmek aktiválódását eredményező tánc tanulásban a néptánc eredeti, szórakozó funkciójába kerül vissza, és ez akkor is megtörténhet, ha valaki kevésbé ügyes vagy gátlásos az alapmozdulatok, táncmotívumok elsajátításában. Ezt a tánc tanulást a játékosítás viszi előre, a játéksituációk változó helyzeteihez való alkalmazkodás pedig improvizációt, rugalmas helyzetmegoldást és végeredményben örömteli egyéni táncalkotást fog eredményezni – akár motívumok, mozdulatok tudatos alkalmazása nélkül is.

Hiszek abban, hogy a jövőben kiérlelődhet a szakmai igény arra, hogy a táncfolklór eredményesebb közvetítése érdekében ebből a tágabb horizontból tudunk majd tekinteni a néptáncra.

KENDŐS JÁTÉKTÁR¹⁹

1. Kendőátlépős körjáték

Kézfogással körben állunk. Egy játékos a kör közepén, egy pedig a körön kívül áll, és egy kb. 1,5–2 m hosszú, sálszerű kendőt tartanak a körben állók összefogott karjai alatt. A körben állók a kísérőzenére (ének, mondóka) elkezdnek általuk tetszőlegesen választott irányba haladni, miközben a kendőhöz érkezőknek sorban át kell lépniük a kendőt (1. ábra).²⁰ A zenei dallsor végére a két kendőtartó hirtelen mozdulattal fölemeli a kendőt, és a kendő két oldalán álló játékos lesz a következő két kendőtartó.

1. ábra: Kendőátlépős körjáték

¹⁸ A motívumtáncolás szó nem fedi le pontosan a fogalmat, de amíg nem találok meg a megfelelő kifejezést erre, addig – jobb híján – ezt használom.

¹⁹ Válogatás szakdolgozatom *Ötleltár* című fejezetéből. Ebben 27 játékos feladatot alkottam és teszteltem le a gyakorlatban, amelyek támogatják a tánc érzelmi aspektusának megélését, a partneri kapcsolat épülését és számos, a táncoláshoz nélkülözhetetlen kompetencia fejlődését. A játékos feladatokat a magyar néptáncokban és a népi játékokban előforduló kendőkezelési módok alapján, azok felhasználásával hoztam létre (Pusztáné Gordos, 2019, pp. 43–55). A játékokat Lévai Péter korosztályi szempont helyett fejlettségi szinteket meghatározó koncepciója szerint állítottam nehézségi sorrendbe (Pignitzkyné Lugos & Lévai, 2019, p. 21; Pusztáné Gordos, 2019, p. 72). Az itt bemutatott játékos gyakorlatok zöme a hagyományos fejkendő nagyságú kendővel játszható. Hosszabb, sálszerű kendő javasolt az 1., 2., 3. számú játékok élményteli játszásához. A kendők méretarányai a játszó korosztályának megfelelően változtathatók.

²⁰ Az alábbi fényképek a szerző saját fotói, amelyek a szerző által tartott órákon, több különböző csoportban készültek 2019 tavaszán.

Játszhatjuk úgy is, hogy csak a kör mozog, a két kendőtartó állva marad. Izgalmasabb, lendületesebb és az ugrás mozdulattípusát előhívó a játék, ha a kendőtartók is haladni kezdenek – a kör haladásával ellentétes irányban.

2. Gyíja!

Páros játék, amelynek kiinduló helyzetében mindkét játékos ugyanazon frontirányban helyezkedik el, és az egyik játékos háta mögött áll a másik. A hátul álló tartja a kezében a kendőt, egyik végét az egyik, másik végét a másik kezében fogva úgy, hogy párja teste előtt vezeti át az eszközt (2. ábra).

2. ábra: Gyíja!

A hátul álló irányítási lehetősége az időbeli lehetőségre vonatkozik: *Gyíja!* felkiáltással segítheti társa elindulását, a kendő visszahúzásával pedig megállásra készíti őt. Az elől álló a térbeli haladás irányáról dönt: az elindulás és a megállás között ő dönthet arról, hogy merre menjenek.

Szerep- és párcserékkel játszunk.

3. Kendőlobogtatás

A játékosok körben állnak, egy közülük pedig a kör közepén áll, egyik felemelt kezében van a kendő, és elkezd forogni saját tengelye körül, magasan lobogtatva a kendőt. A többiek igyekeznek elkapni az eszközt (3. ábra). Akinek sikerül, az lesz a következő kendőlobogtató.

3. ábra: Kendőlobogtatás

A játékot párban is játszhatjuk; ebben az esetben érdemes (pl. hulahoppkarika vagy ragasztószalag segítségével) kijelölni azt a teret, amelyben a kendőt lobogtató játékos foroghat. A játék páros változatát szerep- és párcserékkel játszuk.

4. Kendős „Aki kapja!”

Egy játékos magasba tartja a kendőt, és ugrálva olyan magasán lobogtatja, amennyire csak tudja. Társainak az a feladata, hogy igyekezzenek elkapni az eszközt (4. ábra). Akinek ez sikerül, az lesz a következő eljátszásnál a kendőtartó.

4. ábra: Kendős „Aki kapja!”

5. Nyanyák kendője

Párban játszuk; a pár egyik tagja fejére köti a kendőt, társának pedig le kell vennie azt. A játék során teljesen kötetlenül szabad haladni a térben, a védekezésnek és a támadásnak minden – testi épséget nem fenyegető – módja megengedett (5. ábra). A kendő sikeres elkapása után szerepcsere, néhány szerepcsere után pedig párcsere következik.

5. ábra: Nyanyák kendője

6. Felhőkapkodó

Hárman játszunk. A három játékos közül kettő a kendőt sarkainál fogva úgy dobja fel a levegőbe, hogy az ejtőernyőszerűen hulljon vissza, a harmadik játékosnak pedig az a feladata, hogy a levegőből visszaérkező kendőt a földre esése előtt elkapja (6. ábra). Mindaddig ő a kendő elkapója, amíg ez nem sikerül. Ha sikerül elkapni a kendőt, ő döntheti el, hogy a másik két játékos közül kivel akarja a levegőbe feldobni.

6. ábra: Felhőkapkodó

7. Pörgés két kendővel

Páros játék. A pár mindkét tagja egy-egy kendőt fog a jobb kezében, amelynek másik végét a párja fogja meg a bal kezével. Ebben az összekapaszkodási módban bármelyikük bármerre fordulhat a kendők alatt oda-vissza, illetve páros forgás is végezhető, tetszőleges irányba (7. ábra). Fel kell hívni a tanulók figyelmét arra, hogy a kar alatti forgásokat, forgatásokat úgy kell kivitelezni, hogy a kendőt közben elengedni nem szabad!

7. ábra: Pörgés két kendővel

8. Kendőlánc

Kendő-összekapaszkodással állnak a játékosok körben (mindenki a jobb kezében tartja a kendőjét, aminek a végét a körben jobbra mellette álló fogja meg. Izopodikus és izometrikus kísérőzenére (éneket/mondókat) indul meg a kör valamelyik irányba; a körben állók a zene lüktetésével szimultán, egyenletesen lépnek. Négy negyedenként tetszőlegesen lehet megfordulni a bal vagy jobb kézben lévő kendők akármelyike alatt, és a kar alatti megfordulások iránya is szabadon választható. Ha a négy negyedenkénti fordulás már jól megy, a kifordulások gyakoriságát növelhetjük (két negyedenkénti fordulások). Ha pedig már ezzel sincs gond, szabadon rábíthatjuk a játékosokra, hogy mikor fordulnak ki a kör folyamatos haladásával egyidejűleg (8. ábra).

8. ábra: Kendőlánc²¹

9. Kendőhúzás

A játékosok párokat alkotnak, és a párok tagjai egymásnak háttal leguggolnak úgy, hogy egy-egy kezükben egy kendő két végét tartják a válluk fölött. A játék a foglalkozásvezető által megadott jelre indul. A cél az, hogy a kendő kétirányú húzásával az egyik játékos a másikat ki tudja billenteni egyensúlyi helyzetéből (9. ábra). Az győz, aki talpon tud maradni.

Játszhatjuk úgy, hogy mindig az adott kör győztese mérkőznek meg egymással mindaddig, amíg meglesz a játék végső győztese. A játék azonban egyszerű párcserével, is játszható.

.....

²¹ A fotókat a szerző a szülők és a tanulók hozzájárulásával készítette.

9. ábra: Kendőhúzás

10. Kendős cifra

Hárman játsszák. Kettő játékos egy kifeszített kendő két végét tartja a földhöz közel, a földön guggolva. Harmadik társuknak az a feladata, hogy ugrós kísérezéne a kendő egyik oldaláról a másikra ugorva táncolja a *cifra* motívumot (10. ábra).

A kendőt tartók eközben hol magasabbra, hol alacsonyabbra emelik/eresztik a kendőt, sőt, ha úgy érzik, jól megy a játék, egymással szemben elkezdhetnek lassan haladni egy körív mentén azonos irányba. A képzeletbeli kör átmérője lesz tehát a kifeszített, folyamatosan mozgó kendő, amelyet így a harmadik játékosnak frontirányváltásokkal egyidejűleg kell átugornia.

11. Párvalasztó kendőstánc

Körben állunk; egy játékos a kör közepén – ugrós zenére – cifrákat táncol, és a kendőt lobogatva, táncolva közelít valamelyik körben állóhoz, akit párjául választani szeretne. A háromugrós táncolásába választott párja is bekapcsolódik, de úgy, hogy közben igyekszik elkapni a kendőt, amit párja vele szemben lobogtat (11. ábra).

10. ábra: Kendős cifra

Ha ez sikerül, negyedes lépésekkel, zárt összekapaszkodásban forognak szabadon választott ideig egyszer az egyik, majd a másik irányba. A kendőt elkapó marad a kör közepén, és a következő eljátszáskor ő fog párt választani.

12. Tetves kendő

Párban játszunk. A pár két tagja egymással szemben áll olyan távolságra, hogy ha az egyik játékos fölemeli a lábát, társa a nála lévő kendőt át tudja venni egyik kezéből a másikba, párja felemelt lába alatt.

A gyakorlat kísérőzenéje: *Csíp engem a tetű* (Kiss, 1956, p. 236)

Az első és a harmadik sor félzárlatára és sorzárlatára (az a *tetű* és a *bolha* szövegrészletekre) mindkét táncos egyszerre, da ritmusú, váltott lábú ugrást (vagy *höcögőt*) táncol. A zárlatokon kívül a pár egyik tagja hol az egyik lábát emeli fel ugrással egyidejűleg, hol a másikat, miközben párja a nála lévő kendőt egyik kezéből a másikba veszi át (12. ábra).

Szerepcserével játszunk. Ha már jól megy, izgalmasabbá tehetjük a játékot azzal, hogy ada ritmusú ugrásokkor a kendő gazdát cserél a két játékos között, aminek következtében a különválasztott kar- és lábszólamok is egyszer az egyik, egyszer a másik játékos mozgásában jelennek meg.

11. ábra: Párválasztó kendőstánc

12. ábra: Tetves kendő

Irodalomjegyzék

- Felföldi, L. (1987). Rituális táncok a magyar néptánc hagyományban. *Ethnographia*, 98, 207–226.
- Fügedi, J. & Vavrincez, A. (Eds.) (2013). *Régi magyar táncstílus: Az ugrós: Antológia / Old Hungarian Dance Style: The Ugrós: Anthology*. L'Harmattan Kiadó / MTA BTK Zenetudományi Intézet.
- Gazda, K. (2017). *Nyiss kaput, új bíró! Népi játékok szimbolikus üzenete*. Kriza János Néprajzi Társaság.
- Gordos, A. (2020). A kendő a táncban és a játékban. In A. Lanszki (Ed.), *Tánc és kulturális örökség. VII. Nemzetközi Tánc tudományi Konferencia a Magyar Táncművészeti Egyetemen 2019. november 15-16.* (pp. 114–121). Magyar Táncművészeti Egyetem.

- Gönyey [Ébner] Sándor (Coll.) (1932). *Sapkatánc /páros/, Kunszentmiklós*. NM FILM 074, Gönyey [Ébner] Sándor táncfelvételei I., Etnológiai Archívum/Filmtár, Magyar Néprajzi Múzeum. <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.13.php?b-m=1&as=74&kv=329134>
- Huizinga, J. (1938). *A középkor alkonya*. Athenaeum.
- Kiss, L. (Ed.) (1956). *Lakodalom. Magyar Népzene Tára, III./B kötet*. Akadémiai Kiadó.
- Lévai, P. (2015). *A mozdulattípusok tanítása egyszerű eszközökkel és a zenei lüktetés értelmezése a táncelőkészítésben / Vyučba rôznych typov pohybu jednoduchými prostriedkami a interpretácia tempa a rytmu hudobného sprievodu pri tanečnej príprave. Dvojazyčná metodická zberka. IV. časť. Regionálne osvetové stredisko v Leviciach*.
- Lévai, P. (2019). *A mozdulattípusok és a magyar néptánc alapmotívumainak tanítási módszertana*. Magyar Kultúra Kiadó.
- Lugossy, E. (1956). A táncok rendje. In L. Kiss (Ed.), *Lakodalom. Magyar Népzene Tára, III./B kötet* (pp. 417–660). Akadémiai Kiadó.
- Martin, Gy. (1971). Adatok Tápé táncagyományaihoz. In A. Juhász (Ed.), *Tápé története és néprajza* (pp. 737–758). Tápé Község Tanácsa.
- Martin, Gy. (1979). *A magyar körtánc és európai rokonsága*. Akadémiai Kiadó.
- Martin, Gy. & Pesovár, E. (1998). Tánc. In V. Voigt (Ed.), *A magyar folklór* (pp. 541–602). Osiris Kiadó.
- Pesovár, E. & Pesovár, F. (1990). Dramatikus-pantomimikus táncok. In M. Hoppál (Ed.), *Magyar néprajz VI. Népzene, néptánc, népi játék* (pp. 264–278). Akadémiai Kiadó.
- Pesovár, F. (1995). A dunántúli táncagyomány történeti rétegei. In Gy. Martin (Ed.), *Magyar néptáncagyományok* (pp. 19–28). Planétás.
- Pesovár F., Ásó I., & Pesovár, E. [et. al.] (Coll.) (1973). *Sudridom, Perkáta (Fejér megye)*. Ft. 819.13, MTA BTK Zenetudományi Intézet. http://db.zti.hu/neptanc_tudashtar/tancok.asp
- Pesovár, F. & Maác, L. (1981). Párnás tánc. In Gy. Ortutay (Ed.), *Magyar néprajzi lexikon*, 4. kötet (pp. 194–195). Akadémiai Kiadó.
- Pignitzkyné Lugos, I. & Lévai, P. (2014). *A tánc és a kreatív mozgás alapjai*. Magyar Diáksport Szövetség. www.mdsz.hu/wp-content/uploads/2014/09/TANC.pdf
- Pusztáné Gordos, A. (2019). *A kendő a játékban és a táncban, valamint a játékos-táncos mozgásfejlesztésben* [MA szakdolgozat]. Magyar Táncművészeti Egyetem.
- Ratkó, L. (2001). Női szerepek a magyar néptáncagyományban. *Néprajzi Látóhatár*, 10(1–4), 263–277.
- Winnicott, D. W. (1999). *Játszás és valóság*. Animula Kiadó.

